

Na moři kyseliny sírové

11. 4. 2010 19:50 - Tomáš Brolík

Staré a tiché haly na okraji Stráže pod Ralskem na první pohled nevypadají, že by se měly ještě někdy probudit k životu. Splet' cest a otlučených budov patří minulosti – zbytkům z těžby uranu. To se ale může ještě změnit. Pod Stráží a jejím okolím stále leží hodně kvalitního uranu, a ten může být důvodem, proč oprýskané budovy a opuštěné doly znovu ožijí.

Takových míst, jako je Stráž pod Ralskem, v Česku mnoho není. Za jedním kopcem fascinující Ještěd, Jizerské a Lužické hory, za druhým Český ráj. Nad městem silueta hradu Ralsko, na náměstí barokní kostel. Ten je ale obklopen panelovými domy a bytovkami. Dominantou tady není zřícenina hradu, který dal městu jméno, ale státní podnik Diamo na kraji Stráže, dědictví hornické minulosti severočeského města. Těžba sice skončila už před patnácti lety, Diamo ale bude ještě dlouho napravovat škody po nešetrné těžbě.

Dojem ztracené a zničené země proto pomalu mizí. Na dosah od bývalých těžebních polí rostou nové domky, zatímco penzióny v okolních vesnicích se nesměle snaží navázat na lázeňskou tradici z dob rakousko-uherské monarchie. Diamo na okraji města dnes připomíná spíš mrtvého a pomalu se ztrácejícího obra.

Možná ale všechno nakonec dopadne jinak. Začíná se mluvit o obrodě jaderné energetiky a energetické soběstačnosti Česka. A po skokovém zdražení uranu před dvěma lety začínají ekonomové a energetici kalkulovat, jak rychle se blíží doba, kdy bude výhodné sto tisíc tun uranu, který pod zdejší krajem zbyl, vytěžit. Jde o ložisko, které by české jaderné elektrárny uživilo na šedesát let dopředu.

Vidina těžby ovšem už teď vyvolává v okolí nevoli. Ministerští úředníci uklidňují. „*Žádné rozhodnutí nepadlo a ještě dlouho nepadne,*“ říká **Pavel Kavina**, analytik ministerstva průmyslu. „*My můžeme začít těžit třeba zítra a bez nenapravitelných ekologických následků,*“ říká **Tomáš Rychtařík**, ředitel strážského závodu Diamo. Místní tomu ale moc nevěří i proto, že pořád narážejí na minulé škody: především znečištěnou spodní vodu jako zatím nejviditelnější následek těžko představitelných čtyř milionů tun kyseliny sírové, kterou těžaři v sedmdesátých a osmdesátých letech napumpovali do podzemí (šlo o chemickou těžbu, při níž docházelo k louhování uranu).

Miliarda ročně

Za plotem stojí shluk betonových nebo jen plechových staveb, mezi nimi roste rezavějící těžební věž opuštěného dolu Hamr. V rozlehlých halách stále stojí desetimetrové nádoby propojené spletítm potrubím, jimiž proudí chemické látky, potřebné k sanačním pracím a k čištění roztoků pomalu čerpaných z podzemí. O kus dál se rozpadá dávno odstavená větřieska. Hned vedle je pak velké

autobusové nádraží, postavené především pro davy horníků. **Petr Marek** pracuje v Diamu dvaadvacet let jako chemik a dobrovolný záchranář. „Každé ráno sem přijíždělo sedmdesát nacpaných autobusů, od Stráže, od Lípy, ze všech stran. Já jsem do práce jezdil padesát trojkou,“ vzpomíná při pohledu na opuštěnou plochu. Hlubinná těžba tady definitivně skončila roku 1993 a věž, na kterou hledíme, je nejvýraznější připomínkou té doby. Zanedlouho zmizí i ona. Diamo po sobě postupně uklízí a dojít má i na hamerskou věž.

Tisíce lidí, které tu pracovaly, mezitím našly práci jinde. „*Nepropouštělo se najednou, útlum trval roky,*“ vzpomíná Petr Marek. I když v některých obcích přesahovala a i dnes přesahuje nezaměstnanost dvacet procent, českolipský okres se s koncem těžby vyrovnal a nezaměstnanost tu není a nebyla vysoká. V Diamu zůstala nanejvýš desítky lidí, kteří provádějí sanační práce.

V okolí Stráže se v minulých desetiletích těžilo především chemicky. Od konce šedesátých let do roku 1996, kdy byla chemická těžba zastavena a Diamo začalo se sanací poškozeného území, bylo pomocí zhruba osmi tisíc vrtů, které jsou dodnes k nalezení na těžebních polích ležících místo jen tři, čtyři stovky metrů od hranic města, do podzemí vtlačeno čtyři a půl milionu tun kyseliny sírové. Ta uran v podzemí louhovala a na povrch vyčerpaný a uranu zbavený roztok byl zase vrácen do podzemí. Kyselé a jedovaté roztoky však pronikly i mimo těžební oblast a zasáhly podzemní vody. „*Samotné vyluhovací pole mělo rozlohu 626 hektarů, ale zasažené území má rozlohu 27 kilometrů čtverečních a kontaminováno bylo 328 milionů kubíků vody,*“ popisuje následky chemické těžby Tomáš Rychtařík.

Napravit takové škody není zdaleka tak snadné jako uklidit kusy železa a betonu po těžební věži. Sanace probíhá stejně jako těžba, jen v opačném pořadí. Jedovaté roztoky je třeba vyčerpat, vyčistit a neškodné vrátit do podzemí, případně vyčerpané roztoky přepracovat na nějaký jiný průmyslový produkt, který by bylo možno prodat. Sanační práce už trvají patnáct let a nejméně třicet let ještě potrvají. Ročně stojí zhruba jednu miliardu korun, kterou má hradit Diamo, především zisky z posledního českého uranového dolu v Rožínce. Tyto peníze ale ne vždy

stačí - kvůli padající ceně uranu mělo Diamo loni k dispozici jen desetinu potřebné částky. Zbývající necelou miliardu doplatil stát. Nikdo přitom přesně neví, jaký bude výsledný stav, tedy jak čisté bude podzemí pod Stráží po skončení sanace. Experti se však shodují, že všechny následky z Podještědí nezmizí nikdy, protože žádná sanace nemůže prostředí vrátit do podoby před těžbou.

Jenže pod zemí nezbyla jen kyselina sírová. Pod oblastí o rozloze 20x10 kilometrů, v jejímž pomyslném středu se Stráž pod Ralskem nachází, leží podle odhadů přes sto tisíc tun uranové rudy. Podle expertních odhadů je možné reálně vytěžit sedmdesát tisíc tun. Jde o zhruba stejné množství, jaké Kanada, největší světový producent uranu, vytěžila za posledních deset let, nebo zásoby, které by světovou spotřebu pokryly na něco méně než dva roky. „*V celosvětovém měřítku jsou naše zásoby malé,*“ vysvětluje Pavel Kavina, analytik ministerstva průmyslu a obchodu, „*ale v rámci Evropy jsou velmi solidní.*“ Ložisko pod Stráží je pravděpodobně největší v Evropě.

Máme know-how

Poslední reálné úvahy o znovuoobnovení těžby v okolí Stráže se na veřejnost dostaly v roce 2007. Tehdy cena uranu náhle vyskočila na hodnotu 140 dolarů za libru (o něco méně než půl kilogramu). Za tímto výkyvem stáli spekulanti a cena se rychle vrátila na dlouhodobou hladinu, tedy někam k padesáti dolarům za libru. Již déle avizovaný rozmach jaderné energetiky – hlavně v Asii a Africe – ale přibrzdila ekonomická krize, vysoké investiční náklady, nevyřešené potíže s jaderným odpadem. Odborníci z

českého ministerstva průmyslu přesto předpokládají, že strategický a politický význam uranu bude postupně růst. „*Nedávná zkušenost z plynové krize a stále častější zdůrazňování významu jaderné energie činí ze strážského uranu politickou záležitost. Základem energetické bezpečnosti je diverzifikace surovin a domácí zdroje jsou o to vítanější,*“ říká Pavel Kavina.

Konkrétním úvahám se zatím ministerští úředníci brání. Energetická koncepce z roku 2004 těžbu uranu nepřipouští, počítá jen s jejím útlumem. „*Teprve nová surovinová koncepce by mohla říct, které ložisko připadá v úvahu k těžbě – a zda vůbec nějaké. Do té doby jsou nějaké bližší úvahy o těžbě ve Stráži jen spekulace,*“ sděluje Pavel Kavina. **Milan Rýdl**, ministerský odborník na uranové hornictví, dodává, že při těžbě uranu je třeba uvažovat v desítkách let. „*I kdyby v tuto chvíli někdo dostal povolení k těžbě, přípravy a administrativní práce před zahájením samotné těžby mohou trvat osm, ale i patnáct let,*“ říká Rýdl s tím, že záleží na specifických podmínkách severočeského ložiska – a ty v současnosti nejsou jasné, bylo by proto třeba provést nový pečlivý průzkum. Ovšem každý důležitý dokument, který se energetikou v Česku zabýval – ať už to byly závěry Pačesovy komise, nedávno zamítnutá nová energetická koncepce nebo plán územního rozvoje oblasti –, počítá s rozšířením stávajících, či dokonce stavbou nových jaderných elektráren a obnovou uranové těžby.

Pro lidi ve Stráži a okolí to není příjemná zpráva. I pro zbytek ložiska totiž připadá v úvahu pouze chemická těžba. Zastánci těžby slibují novou, šetrnější technologii. „*Těžilo by se na menších plochách, což by umožnilo mít roztoky stále pod kontrolou,*“ tvrdí Milan Rýdl. „*A především – více roztoků čerpat než vtlačovat, ne jako dřív, kdy tomu bylo naopak a jedovaté roztoky pod zemí zůstávaly,*“ doplňuje Tomáš Rychtařík ze strážského Diama.

Strážský uran je samozřejmě zajímavý ekonomicky. Při současných cenách uranu a kurzu koruny vůči dolaru má surovina hodnotu necelých dvou set miliard korun a zaplatila by tak i nutné sanační práce po skončení těžby. I to je důvod, proč ředitel Diama **Jiří Jež** v médiích několikrát sebevědomě prohlásil, že počátek těžby na Strážsku je jen otázkou času. „*Diamo disponuje příslušným know-how,*“ říká Ježův náměstek **Marian Böhm**, „*rozhodnutí o těžbě však přísluší jedině zakladateli státního podniku a tím je stát prostřednictvím ministerstva průmyslu a obchodu.*“

Místní lidé ale pochybují, že by bylo Diamo jen pouhým vykonavatelem vůle státních úřadů. „*Jiřího Ježe je lehké podceňovat,*“ říká **Josef Jadrný**, předseda sdružení Naše Podještědí, které nejmohutněji protestuje proti možnosti znovuoobnovení těžby. „*Jeho vliv na české politiky a úředníky však není malý. Těžko to můžeme nějak doložit, ale s tím, že Jež těžbu začít chce, musíme počítat.*“

Peníze na vrt

„*Támhle na louce by byly vrty a budovy chemických zařízení,*“ ukazuje rukou Josef Jadrný. Stojíme na návsi pod tisíciletou lípou v obci Osečná–Kotel, od Stráže vzdálené necelých deset kilometrů a ležící v idylické krajině Podještědí. Pod námi je ložisko, na které si těžaři myslí. Místo, kam Josef Jadrný míří prstem, leží asi dvě stě metrů od nás. Na louce, ze dvou stran lemované lesem, ze třetí dalekým výhledem do krajiny, by podle Tomáše Rychtaříka z Diama stály kromě malých vrtů jen dvě betonové budovy, nutné pro chemický provoz. „*Říkat, že chemická těžba nebude rušit, je nesmysl. Připočtete si obytné buňky, zázemí pro lidi i techniku, každodenní provoz. Tahle louka i celé tohle místo by bylo zničené,*“ míní Jadrný a s úsměvem dodává: „*Oni všechna nebezpečí zlehčují, my je zveličujeme. Pravda je někde uprostřed. Ale spíš u nás.*“

Cíl jeho sdružení je jasný – zabránit obnovení těžby. Ujistěním těžařů nevěří a bojí se, že těžba jejich kraj ekologicky definitivně zničí. A i kdyby škody na životním prostředí nebyly tak velké, jak předpokládají, jsou si jistí, že ze Strážska se stane mrtvý kraj – stigma obnovené uranové těžby vyžene mladé lidi jinam. „*Nikdo nikdy nevypracoval analýzu toho, jak se znečištění vody a půdy podepsalo na zdraví místních lidí. Oni zmůžou hodně, my skoro nic. Můžeme jen hlasitě křičet a upozorňovat lidi na absurdity, na které si za ta léta už zvykli,*“ doplňuje jej

Rudolf Gondáš, obyvatel Kotle. „*Jistěže ta těžba přinese někomu nemalý zisk, zdejší lidé to ale nebudou. Tenhle kraj se pomalu vzpamatovává, rostou tu kempy a penziony a tohle by ho definitivně zabilo. Prostě by tu nešlo žít.*“

Podještědští aktivisté se chtějí zaměřit na znečištění vody, s jehož následky se kraj potýká dodnes. „*Tvrdí, že roztoky budou po celou dobu pod kontrolou a neuniknou do okolí. Ale to je přece bláhové,*“ říká Josef Jadrný s tím, že nikdo nemůže vědět, jak se bude kapalný roztok chovat v hloubce tří stovek metrů. Naše Podještědí chce teď získat peníze na provedení nezávislého vrtu a zjistit, nakolik je možné roztoky při tak ohromných tlacích kontrolovat. Spoléhají hlavně na granty a nadace. Dopředu počítají, že technika a odborníci přijdou sdružení na čtvrt milionu.

Autor studuje sociologii na FF UK.